

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Петър Ангелов
на дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен „доктор”,
професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”,
докторска програма „Хореография”

на тема **Танцовият фолклор в турската сватба от южното Лудогорие –
история и съвременност**

Докторант: Айше Ибрахимова Реджеб – Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, Катедра „Изкуства”. Докторант на самостоятелна подготовка.

Научен ръководител: доц. д-р Мария Петрова Кърджиева

Рецензията е изготвена въз основа на заповед на ректора на ВСУ „Черноризец Храбър” № 1 от 09.01.2019 г., относно утвърждаване състав на научно жури и представени от докторанта: дисертационен труд; справка за приносите в дисертационния труд; публикации по темата на дисертационния труд. Представените материали съответстват на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ и Наредба № 12 на ВСУ „Черноризец Храбър“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор” и научна степен „доктор на науките”.

Дисертационният труд е с обем 249 страници, се състои от увод (5 страници), изложение в три глави (общо 188 страници), заключение (4 страници), 3 приложения (36 страници). Съдържанието на всяка от главите е разпределено в отделни параграфи, като в края на всяка глава са направени конкретни изводи. Основният текст съдържа 3 таблици и 10 фигури. Списъкът на използваните литературни източници (12 страници) се състои от

175 заглавия на български, руски, турски и английски език (167 на кирилица и 8 на латиница).

Авторът е успял да изгради добра структура на изследването, отразяваща специфичните характеристики в обичайно-обредния цикъл турска традиционна сватба от южното Лудогорие, с акцент върху танцовият фолклор. В процеса на изследване, сватбата е разгледан от историческите аспекти до съвременната среда на съществуване, за да се достигне до обоснован анализ на трансформацията и интерпретацията на танца и играта, като основна част от обряда.

Актуалността на изследвания проблем е ясно отбелязана: *Турската сунитска сватба от Южното Лудогорие е част от етнокултурното наследство на България. Тя съдържа самобитно богатство от игрови и танцови образци, които за съжаление са застрашени от заличаване. Една от причините за това е свързана с процеса на глобализиране в сферата на международната култура. Именно този факт и липсата на задълбочени теоретични разработки по темата на дисертационния труд обуславят неговата актуалност и значимост.*

В уводната част автора формулира обектът и предметът на изследването, авторската теза, целите и задачите. **Обект** на изследването е *турската сунитска сватба от региона на Южното Лудогорие*. **Предмет** на изследването е *танцовия фолклор в турска сунитска сватба и съвременните тенденции, свързани с нейното съхранение и интерпретиране*.

Методологията и инструментариума на дисертационния труд са правилно подбрани съобразно неговата специфика. Похватите и методите на емпирично изследване изцяло подпомагат развитието и доказването на авторската теза.

Очертани са границите на обхвата на емпирично изследване – 15 села от южното Лудогорие.

Направените ограничения са коректни и поставят в центъра конкретния изследователски проблем.

В Първа глава **„ОБРЕДНИЯТ ЦИКЪЛ НА ТУРСКАТА СВАТБА ОТ ЮЖНОТО ЛУДОГОРИЕ – ИСТОРИЯ И СЪВРЕМЕННОСТ“** авторът разглежда турска сунитска сватба в два основни аспекта - традиция и съвременност. От съществено значение за ясното изложение на изследването

е очертаната терминологична рамка, разделена на три основни групи ключови понятия от областите: хореография, фолклористика, етнография, история, културология и политика. По-конкретно групите са: (1) Фолклор и начинът на неговото пресъздаване; (2) Идентичност (3) Фолклорната традиция и нейното съхранение. Структурирането на терминологичния апарат по този начин, авторът налага предвид обстоятелството, че обект на изследването е обреден комплекс битуващ в живота на етническа група част от съществуващото етно многообразие в България и е предпоставка за ясно извеждане на концепцията на дисертационния труд, свързана с устойчивостта и съхранението на традицията в съвременното. В тази връзка е конкретизиран териториалния, етническият и времеви обхват на тематиката. Представени са малко известни факти за Лудогорието и българските турци от изследваната област, представящи специфичната културна и религиозната характеристика. Цитирани са трудове на Константин Иречек, проф. Стоян Романски, Стефан Младенов, Валери Стоянов, Михаил Груев, Алексей Кальонски, проф. Ибрахим Ялъмов и др.

Разграничени са четири времеви периода, характеризиращи обекта и предмета на труда и носещи съществени послания за доказване авторската теза, а именно: (1) Време на **запазване** традиционната турска сватба – до края на 40-те и началото на 50-те години на ХХ-ти век; (2) Време на **разпадане** на някои елементи от турската сватба и навлизане на утвърдени от социализма модели – от края на 50-те години до Възродителния процес; (3) Време на активни **асимилационни** процеси, когато традициите от турската сватба са поставени в условията на забрана - периодът от „Възродителния процес“ до „Голямата екскурзия“ и (4) Времето от началото на **демократията** до днес.

Авторът констатира, че в условията на демокрация турската сватба се развива в две направления: **носталгично обръщане** назад към миналото и **въвеждането на съвременни образци**, които са повлияни, както от Република Турция, така и от Западна Европа.

От особено значение за развитието на изследването е направеното обобщение в края на Параграф 1.1.: *„...българските турци-сунити от Южното Лудогорие са общност с характерни културни черти, които днес*

са най-добре изразени в обичайно-обредния комплекс на турската традиционна сватба. Това се дължи на факта, че по своята същност сватбата е основополагащ етап от човешкото развитие, характерен за всички общества и народи, независимо от изповядваната религия. Затова в исторически план турската сватба съхранява редица традиционни елементи, част от които са свързани с танца и играта.“

В параграф 1.2. докторанта представя подробно традиционната турска сватба, която вече е останала в миналото в трите основни етапи от обредния комплекс: предсватбени обичаи, същински сватбени обичаи и следсватбени обичаи. Запознава ни с всички обредни компоненти, както и с: условията за сключване на брак, религиозно-правната основа при сключването на брак, икономическата основа, календарното време за провеждане на сватбата, времетраенето на сватба, възрастовата граница за сключване на брак.

Параграф 1.3. проследява традиционната турска сватба от Лудогорието в съвремието. Констатира се промените настъпили в обредния комплекс вследствие социално-икономическите, политическите и културни промени. Отбелязани са компоненти които отпада, а именно сгледата и сватосването. Анализът сочи, че годежът губи задължителната си функция, както се променят и някои от съпътстващите го ритуалите и „Къносването на булката“ също е видоизменено в четири основни аспекта на развитие на ритуала - промяна в обредните лица; промяна в обредното действие; налагане на нови обредни вещи и предаване на нов обреден смисъл.

Акцентът в дисертационния труд е поставен чрез разработката на Втора глава **„ТАНЦОВИЯТ ФОЛКЛОР В ТУРСКАТА СВАТБЕНА ОБРЕДНОСТ ОТ ЮЖНОТО ЛУДОГОРИЕ“**. Тук авторът Айше Реджеб представя танцът и играта, част от турската сватба от южното Лудогорие, като са взети под внимание важни детайли, свързани с обредните персонажи, обредното място и време на изпълнение. Запознава ни със стила и характера на 13 танца и игри от предсватбената обредност и същинската сватба, които са изведени в таблица на стр. 123. Констатира се, разнообразието на движения и метро-ритмика, формата, начин на захващане и брой на изпълнителите. Откроява се наличието на строго регламентирана полова, възрастова и социализираща композиционна форма на танцуване.

Описани са запазени танцови образци:

- Прощален момински танц / Танц „Биндаллъ”;
- Мъжкият сватбен танц „Ерик далъ” / „Да заиграят ръцете”;
- Най-популярното турско хоро в Южното Лудогорие „Хоро на младоженеца“ / „Дамат халайъ”.

Посочени са танците в които се откриват следи от древни вярвания и представи - „Кръг” / „Алай”; „Къносване” / „Къна йакма ойуну”; мъжка игра „Комин” / „Баджа”; мъжки танц „Зейбек”; „Танц с ленти” / „Кемер ойуну” и „Танц между булката и зълвата” / „Бахчелерде бьорюлдже”. Танците са представени и анализирани подробно в изложението на параграфа.

В развитието на анализа докторанта констатира отпадането на някои танци и игри от сватбата, както и промяната на някои движения при запазилите се. Отбелязва се и завръщането на някои танцови образци в обряда. Логично тук изследването продължава със спецификата на движенията на краката, ръцете и торсът. Ясно е изведена символиката на обредните вещи, като част от танците и игрите – стр.128.

В трети параграф на труда автора проследява влиянието на социализма и Възродителния процес, като част от политика на този период и тяхното влияние върху танца в турската традиционна сватба, като посочва, че променя своята първоначална обредна роля и запазва само своята развлекателна функция.

В Трета глава **„СЪХРАНЕНИЕ И РАЗВИТИЕ НА ТУРСКИЯ СВАТБЕН ФОЛКЛОР”** на дисертационния труд автора представя институционалния модел на съхранение и възможностите за развитие на турския сватбен фолклор, както и предлага разработен проект-предложение на конкретен локален образец от село Веселина за включване в световния културен проект на ЮНЕСКО „Живи човешки съкровища”.

Авторът представя дейността на читалищата в 15-те изследвани села с акцент върху колективите за художествена самодейност, които съхраняват фолклорната традиция на региона. Констатира, че само в две от селата няма самодейни колективи, а в останалите съществуват самодейните фолклорни състави: танцови и певчески, групи за изворен фолклор. Изведен е регистър

на изследваните читалища с информация за фолклорните състави и тяхната дейност. Направен е възрастов профил на колективите, който води до извода, че преобладават детски и младежки танцови групи – 11. Осъществен е анализ на репертоара, представени са изявените ръководители и се обобщава, че турската сунитска сватба, както и отделни моменти от танците са част от концертните изяви на съставите.

Представят се възможностите за сценична интерпретация на фолклорните танци и игри от сватбения комплекс на Южното Лудогорие, като докторанта ги разделя в три групи - танците, които се представят самостоятелно; танците като част от обичая и танците илюстрация на песен. Основната задача на танцовата интерпретацията автора обобщава в *трансформиращата връзка: минало-настояще-бъдеще* в този смисъл е посочена практиката на някои колективи, да представят танцовия фолклор от турската-сунитска сватба в богатото разнообразие на концертните си изяви.

В последната част на дисертационния труд докторанта представя възможността турската-сунитска сватба от село Веселина, да кандидатства за включване в проекта „Живи човешки съкровища” на ЮНЕСКО, който цели предотвратяване на загуби на национално и регионално културно историческо наследство. Реджеб аргументира своето предложение като посочва, че *Турската традиционна сватба е уникална обичайно-обредна система, която включва традиционни игри и танци, наситени с богата символика, идващи от древността. Нейният синкретизъм се проявява в неразривното съчетание на звук, движение, слово, ритуал. Тя е местен културен феномен, чиито корени се откриват в традиционната фолклорна култура. В своето историческо развитие турската сунитска сватба от Южното Лудогорие е повлияна от взаимодействието между факторите консервативност и достъпност към промени.*

Настоящият дисертационен труд е базов материал за подкрепа на кандидатурата поради факта, че отговаря на изискванията на проекта, а именно: последователното преминаване през процесите на идентификация, документиране, проучване, запазване, развитие, експлоатация, популяризиране и предаване чрез формално и неформално образование, и възможностите за сценична изява. На всички условия отговаря турската традиционна сватба от село Веселина и параграф 3.3. предлага проект-

предложение включващ всички необходими реквизити за представяне и включване в проекта „Живи човешки съкровища“.

Считам, че **научните приноси** са коректно изведени от разработения дисертационен труд.

Авторефератът е структуриран съобразно изискванията и дава информация за всички части на дисертационния труд.

Докторанта представя седем публикации по темата на дисертационния труд.

Препоръка:

След очакваната положителна оценка на научното жури, изследването да бъде издадено, с цел да стигне до заинтересовани лица и институции.

В **заключение** считам, че дисертационния труд на Айше Ибрахимова Реджеб **„Танцовият фолклор в турската сватба от южното Лудогорие – история и съвременност“**, представя един задълбочен анализ на темата и е доказателство, че в динамичните условия на съвременния живот битуват обичайно-обредни комплекси, в които се откриват послания свързващи миналото с настоящето, и са автентичните прототипи на културната идентичност на населението в България.

Предлагам на Научното жури да **присъди** на докторанта Айше Ибрахимова Реджеб образователната и научна степен „доктор“ в Професионално направление 3.8 „Музикално и танцово изкуство“, докторска програма „Хореография“.

14.02.2019 г.

проф. Петър Ангелов